

BEATA STRZĘPEK-LEŚNIAK

Uniwersytet Rzeszowski
ORCID: 0000-0003-4904-3258
beatast@dokt.ur.edu.pl

***Kto ukradł jutro, czyli dlaczego nie jest jak z obrazka?* Olgi Ptak w szkolnym kanonie lektur – na podstawie opinii studentów**

Streszczenie

Artykuł dotyczy badań wśród studentów polonistyki na temat czytelnictwa książek poświęconych motywom niepełnosprawności. Celem nadrzędnym prowadzonych badań było poznanie opinii ankietowanych na temat umieszczenia w szkolnym kanonie lektur poświęconych zagadnieniu niepełnosprawności, w tym przede wszystkim utworu pt. *Kto ukradł jutro, czyli dlaczego nie jest jak z obrazka?* Olgi Ptak. Tekst dotyka także problemów związanych z zagadnieniami kompetencji aksjologicznych wśród nauczycieli, przed którymi współczesna szkoła stawia coraz większe wyzwania. Porusza również problem empatii oraz walki z funkcjonującymi w obiegu społecznym stereotypami na temat osób niepełnosprawnych oraz ich rodzin za pomocą literatury.

Słowa kluczowe: kanon lektur, aksjologia, czytelnictwo, biblioterapia, Olga Ptak, badania

WSTĘP

XXI wiek coraz częściej jest powiązany z czasem, w którym obserwuje się relatywizację zasad i wartości propagowanych przez ludzi. Stają się one kruche w obliczu prób przenikania nowych ideologii, na co szczególnie zwraca uwagę profesor pedagogiki Aleksander Nalaskowski¹. Sytuacja ta stawia przed współczesną szkołą wyzwania, rosną oczekiwania wobec nauczycieli, którzy powinni charakteryzować się wysokimi kompetencjami aksjologicznymi. To od nich bowiem zależy wychowanie młodzieży, funkcjonującej w świecie zdominowanym przez masowe media, w duchu odpowiedzialności, uczciwości i szacunku dla drugiego człowieka. Brak autorytetów oraz odpowiednich ścieżek postępowania może się

¹ Zob. A. Nalaskowski, *Wielkie zatrzymanie. Co się stało z ludźmi?* Kraków 2020.

przyczyniać do zacierania granic między wartościami i antywartościami, gdyż według socjologa Janusza Mariańskiego w konsekwencji:

Kształtuje się swoista moralność kompromisowa, pragmatyczna, utylitarna, płynna i niekonsekwentna, a nawet „moralność bez zasad” (wartości moralne przekształcają się w opcję). Wielu pragnie budować zindywidualizowany projekt „pięknego życia”. Wartości i normy ujmują się nie tylko jako kategoryczne nakazy czy zakazy, ile raczej jako preferencje lub przyzwolenia².

Na przełomie XX i XXI wieku zauważa się wzrost publikacji dotyczących aksjologii w edukacji³. Podkreśla się, że dla młodzieży szkolnej jednymi z najważniejszych są wartości allocentryczne, czyli związane z potrzebą kontaktu i akceptacji drugiego człowieka, a więc skupiające się na płaszczyźnie interpersonalnej⁴. W tym względzie warto zwrócić uwagę na uczniów z niepełnosprawnościami (w szczególności niepełnosprawnych intelektualnie), którzy nie potrafią tworzyć poprawnych relacji społecznych. Niekiedy są traktowani jako „inni” i często odrzucani przez swoich rówieśników. W związku z tym rośnie potrzeba uwrażliwiania młodzieży na potrzeby drugiego człowieka poprzez kształcenie przede wszystkim postaw empatycznych. Umiejętność zrozumienia odmienności wymaga odpowiedniego zasobu wiedzy, którą należy przekazywać uczniom w trakcie edukacji aksjologicznej. Istnieje wiele metod kształcenia wartości, które powinni stosować nauczyciele – m.in. metody problemowe, dramowe, projektów, gier dydaktycznych, konkursy, wydarzenia tematyczne⁵. Wśród polonistów z pewnością sprawdzi się praca z lekturą, która podkreśla problemy osób z niepełnosprawnością, uczy postępowania wobec nich, akceptacji, tolerancji oraz przede wszystkim empatii. W tym względzie należy przywołać kanon lektur szkolnych, a mianowicie utwory prezentujące zagadnienie niepełnosprawności.

Warto bliżej przyjrzeć się rozważaniom dotyczącym słowa „kanon”, które w obecnym świecie staje się powodem polemiki wśród naukowców, nauczycieli, rodziców, zarządzających oświatą, a również polityków. Obserwowane na przestrzeni ostatnich lat ciągle zmiany w podstawie programowej oraz reformy szkolnictwa (w tym likwidacja gimnazjów) wpływają na podsycanie sporów wokół kanonu. Samych definicji niniejszego pojęcia wyróżnia się bardzo wiele⁶. Idąc za Ewą Nowak, kanon to

² J. Mariański, *Świadomość moralna Polaków w procesie przemian – główne tendencje* [w:] *Style życia, wartości, obyczaje. Stare tematy, nowe spojrzenia*, red. A. Jawłowska, W. Pawlik, B. Fatyga, Warszawa 2012, s. 103.

³ Duże znaczenie w rozwoju dziedziny aksjologii mieli m.in.: K. Chałas, C. Czapów, K. Denek, W. Furmanek, J. Górniewicz, S. Hessen, J. Homplewicz, Jan Paweł II, W. Kaczyńska, K. Kotłowski, S. Kunowski, Z. Melosik, Z.K. Mysłakowski, B. Nawroczyński, K. Olbrycht, K. Ostrowska, U. Ostrowska, B. Suchodolski, W. Szczęsny, H. Świda-Ziemba, J. Tischner, W. Witkowski, zob.: A. Maj, *Aksjologia pedagogiczna* [w:] *Encyklopedia aksjologii pedagogicznej*, red. K. Chałas, Radom 2016, s. 90–91.

⁴ M.J. Szymański, *Młodzież wobec wartości. Próba diagnozy*, Warszawa 2000, s. 48.

⁵ E. Pasterniak-Kobyłecka, *O możliwościach edukacji aksjologicznej we współczesnej szkole*, „Prima Educatione” 2018, 2, s. 53.

⁶ E. Mazur, *Kilka uwag o kanonie w edukacji polonistycznej*, „Kwartalnik Edukacyjny”, Rzeszów 2011, 1 (61), s. 104–106.

zbiór utworów literackich powszechnie uznanych za wartościowe. Podtrzymuje on zbiorową pamięć, jest nośnikiem tradycji, bez której społeczność nie mogłaby trwać i rozwijać się [...]. Utwory z kanonu utrwalają i przekazują wartości, których dziedziczenie przez kolejne pokolenia gwarantuje istnienie zbiorowej tożsamości⁷.

Warto jednak zwrócić uwagę, iż tradycyjne ujęcie kanonu – jak też sama jego zawartość – również ulega przekształceniom. Aby zachęcić młodzież do wkroczenia w świat książki, należy uwzględniać przede wszystkim jej zainteresowania czytelnicze oraz najnowszą twórczość literacką⁸. Jak zaznacza Elżbieta Mazur, na podstawie przeprowadzonych badań dotyczących lektur szkolnych i zainteresowań czytelniczych uczniów szkół ponadgimnazjalnych:

Na każdym etapie edukacyjnym trzeba zachęcać do czytania lektur kanonicznych oraz najnowszych wartościowych artystycznie, czyli takich, które powinny się na tej liście znaleźć, dowodząc, że tradycja to ważna część procesu historycznoliterackiego, ponieważ dzieła współczesne często się do niej odwołują (np. *Madame A. Libery*) oraz, że rozumienie aluzji, odwołań, kryptocytatów świadczy o erudycji i umożliwia wejście w tę „literacką grę”, a lektura sprawia satysfakcję⁹.

Na ustanowienie kanonu ma wpływ bardzo wiele czynników, a przede wszystkim grup osób zwanych przez Zenona Urygę „gospodarzami”¹⁰. Wśród nich można wymienić grupę gospodarzy intelektualnych (naukowcy, badacze, publicyści), profesjonalnych (uczone osoby zajmujące się problematyką edukacyjną), rynkowych (wydawcy podręczników i książek pomocniczych), urzędowych (minister edukacji) oraz właściwych (nauczyciele). To właśnie ostatnia z wymienionych grup gospodarzy znajduje się najbliżej uczniów, można więc stwierdzić, iż powinna odznaczać się największą wiedzą dotyczącą zainteresowań czytelniczych młodzieży.

Łącząc potrzeby uczniów związane ze zmianą kanonu, a przede wszystkim sięgnięcia po literaturę najnowszą oraz konieczność rozwijania kompetencji aksjologicznych, warto w tym celu zaproponować pracę nad tekstami prezentującymi niepełnosprawnego bohatera literackiego. Przyglądając się bliżej utworom kanonicznym, nie znajdujemy zbyt wiele pozycji ukazujących zagadnienie niepełnosprawności. Propozycją pracy, zarówno w szkole podstawowej, jak i szkole średniej, może być utwór Olgi Ptak pt. *Kto ukradł jutro, czyli dlaczego nie jest jak z obrazka?* Są to dwie książki połączone wspólną obwolutą. Pierwsza część, której analizę można przeprowadzić w szkole średniej, to opowieść matki wychowującej niepełnosprawne dziecko. Autorka ukazuje codzienny trud życia matki – kobiety próbującej odnaleźć zrozumienie w znieczulonym społeczeństwie, a dodatkowo poradzić sobie z trudnymi emocjami. Natomiast drugą część stanowi opowieść autystycznego chłopca (syna wspomnianej kobiety) ukazująca jego walkę z codziennością, nasy-

⁷ E. Nowak, *Klasyka w szkole – o modelach pracy z utworami z kanonu literackiego* [w:] *Szkolne spotkania z literaturą*, red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2007, s. 29.

⁸ E. Mazur, *Lektury licealistów. Kanon – badania – wnioski*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria Filologiczna, Dydaktyka” 7, red. A. Jakubowska-Ożóg, Z. Sibiga, Rzeszów 2012, s. 200.

⁹ Tamże, s. 204.

¹⁰ Z. Uryga, *Gospodarze szkolnego kanonu lekturowego*, „Polonistyka” 2007, nr 8, s. 7–13.

cona niezwykleymi obrazkami¹¹. Jej analizę można przeprowadzić z dziećmi w szkole podstawowej. Obie książki kładą duży nacisk na wychowanie ku wartościom, które jest w ówczesnym świecie szczególnie potrzebne.

Procedura badawcza

Przedmiot badań stanowiło czytelnictwo książek poświęconych motywom niepełnosprawności wśród studentów polonistyki. Celem nadrzędnym prowadzonych dociekań badawczych było poznanie opinii studentów na temat umieszczenia w szkolnym kanonie lektur poświęconych zagadnieniu niepełnosprawności, w tym przede wszystkim utworu Olgi Ptak pt. *Kto ukradł jutro, czyli dlaczego nie jest jak z obrazka?* Za pomocą niniejszych badań zakłada się empiryczne wyjaśnienie następujących problemów:

- Jak przedstawia się znajomość lektur dotyczących literackiego ukazania niepełnosprawności wśród studentów polonistyki?
- Jaką opinię na temat czytelnictwa książek o tematyce niepełnosprawności w szkole mają studenci polonistyki?
- Jakie utwory poświęcone niepełnosprawności powinny znaleźć się w kanonie lektur szkolnych?
- Czy analizowany tekst Olgi Ptak powinien być zamieszczony na liście lektur szkolnych?

W niniejszych badaniach za narzędzie posłużył przygotowany kwestionariusz ankiety, który dotyczył spojrzenia na niepełnosprawność. Procedurą badawczą objęto grupę liczącą 50 studentów z Instytutu Polonistyki i Dziennikarstwa Uniwersytetu Rzeszowskiego specjalności nauczycielskiej¹². Badanym przedstawiono instrukcję dotyczącą sposobu wypełniania ankiet. Należy zaznaczyć, iż przed wypełnieniem ankiety polecono studentom do przeczytania kilka pozycji literackich, w tym książkę Olgi Ptak *Kto ukradł jutro, czyli dlaczego nie jest jak z obrazka?*

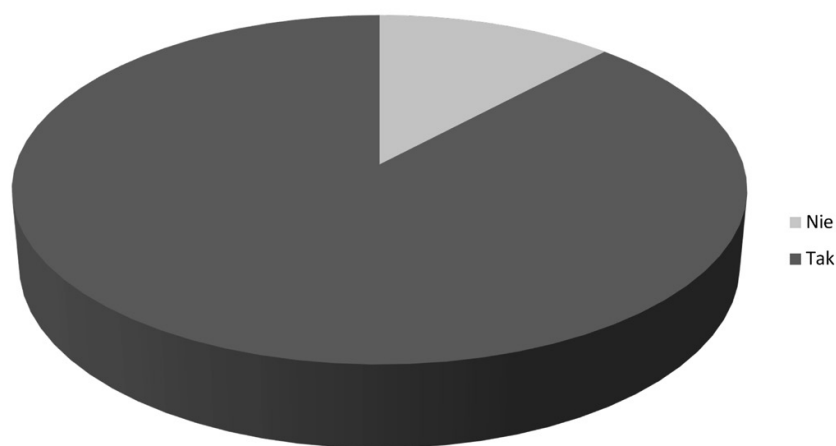
Wyniki badań

Optymistycznie brzmi pierwsza teza wynikająca z niniejszych badań, a mianowicie zdecydowana większość ankietowanych deklaruje, że lubi czytać książki dotyczące niepełnosprawności. Wśród aprobatywnych twierdzeń znalazły się tezy

¹¹ Warto wspomnieć, że książka obrazkowa ma za zadanie rozwijać wrażliwość estetyczną dzieci, ale przede wszystkim przekazywać prawdę o świecie, która niekiedy okazuje się okrutna i niewygodna. W ten sposób lektura stara się oswoić najmłodszych z trudnymi sytuacjami.

¹² Wyników uzyskanych z zebranego materiału badawczego nie można uogólniać na szerszą populację. Badania stanowią część większej pracy badawczej, dalsza część będzie kontynuowana w późniejszym terminie i będzie stanowić zawartość rozprawy doktorskiej przygotowywanej przez autorkę artykułu.

argumentujące, iż wspomniana tematyka daje możliwość pogłębiania swojej wiedzy, podkreśla rangę istniejącego problemu, ukazuje perspektywę osoby z niepełnosprawnością, uczy zachowania się wobec niej, wskazuje ścieżki pomocy oraz – jak zaznacza jeden z ankietowanych – książki te „dostarczają rzetelnej wiedzy o niepełnosprawności i obalają stereotypy”¹³. W znacznej mniejszości znalazły się osoby, które nie preferują tego typu lektur, co argumentują głównie przygnębieniem i poczuciem bezradności pojawiającym się po przeczytaniu książki. Część badanych przyznaje również, iż nie trafiła na tego typu pozycje czytelnicze, które wzbudziłyby większe zainteresowanie omawianą tematyką.

Wykres 1. Analiza pierwszego pytania skierowanego do ankietowanych: Czy lubi Pan/Pani czytać książki dotyczące niepełnosprawności?

Źródło: badania własne.

Równie interesująco przedstawiają się deklaracje dotyczące częstotliwości czytania książek poświęconych zagadnieniu niepełnosprawności (wykres 2).

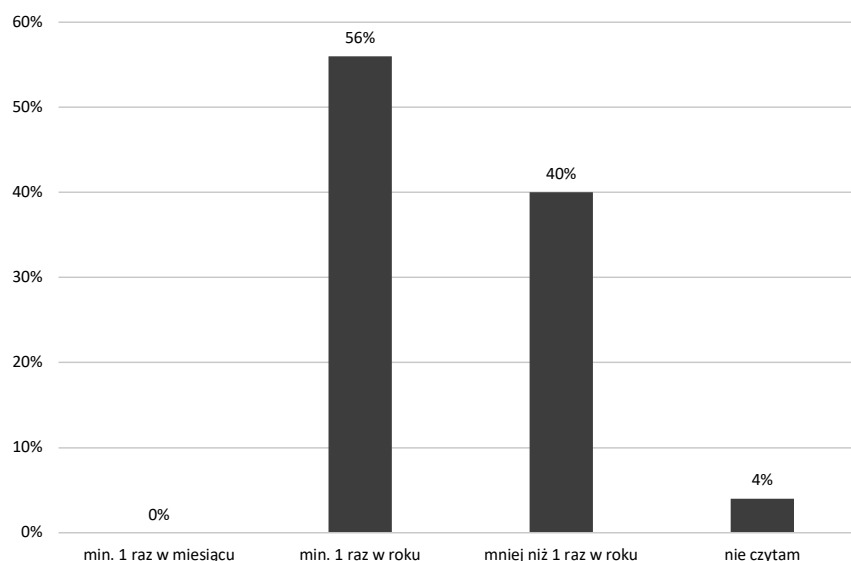
W analizie tego zagadnienia warto wziąć pod uwagę dwa czynniki. Po pierwsze, jak wynika z badań Biblioteki Narodowej, ponad połowa statystycznych Polaków w ogóle nie czyta książek¹⁴. W tym wypadku odpowiedzi ankietowanych przedstawiają się niezwykle optymistycznie. Po drugie, należy jednak pamiętać, iż wśród respondentów znaleźli się sami studenci Instytutu Polonistyki i Dziennikarstwa, którzy na co dzień mają do czynienia z wieloma książkami¹⁵. Z badania

¹³ Wszystkie przytoczone wypowiedzi studentów są przedstawione w wersji oryginalnej.

¹⁴ Warto zaznaczyć, iż mimo spadającego czytelnictwa, sprzedaż książek wciąż rośnie. Więcej na ten temat: P. Narbutowicz, *Sprzedać książkę po okładce. Techniki perswazji na okładkach książek literackich wydawanych w Polsce*, Warszawa 2012, s. 11–14.

¹⁵ Warto również zwrócić uwagę na badania Wojciecha Pelczara na temat zainteresowań czytelniczych studentów dziennikarstwa i anglistyki Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie, który dowodzi, że najczęściej po tzw. lekturę niezadaną sięgają kobiety na studiach

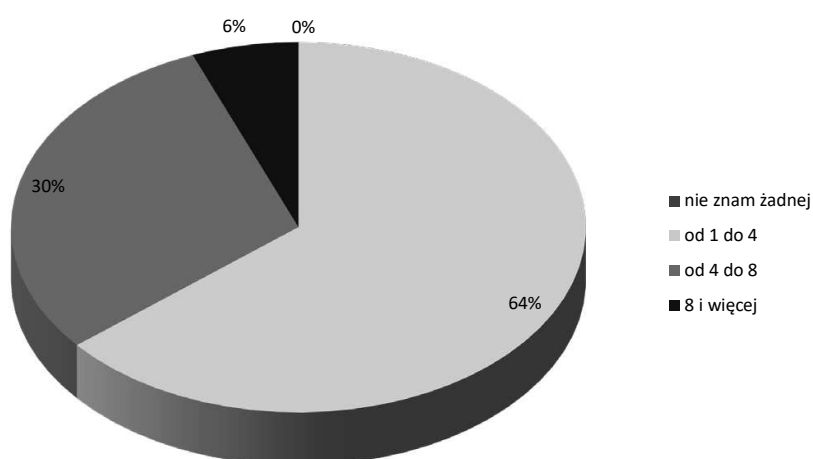
wynika, że ponad połowa studentów czyta książki dotyczące niepełnosprawności minimum raz w roku, szacując, iż część osób czyta więcej niż jedną pozycję.

Wykres 2. Analiza drugiego pytania skierowanego do ankietowanych: Jak często czyta Pan/Pani książki poświęcone zagadnieniu niepełnosprawności?

Źródło: badania własne.

Po pytaniu dotyczącym częstotliwości czytania lektur związanych z niepełnosprawnością ankietowani zostali zapytani o konkretną liczbę znajomości niniejszych książek:

Wykres 3. Analiza trzeciego pytania skierowanego do ankietowanych: Ile zna Pan/Pani książek poświęconych zagadnieniu niepełnosprawności?

Źródło: badania własne.

niestacjonarnych, kierując się własnym gustem czytelniczym. Zob. W. Pelczar, *Zainteresowania czytelnicze studentów dziennikarstwa i anglistyki Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie*, „Media – Kultura – Komunikacja Społeczna” 2019, 1(12), s. 41–55.

Analiza wykresu 3 uświadamia, iż studenci kierunków humanistycznych znajdują najczęściej nie więcej niż 4 książki poświęcone zagadnieniu niepełnosprawności. Zdarzają się osoby (30%), które deklarują znajomość od 4 do 8 książek oraz nieliczni chlubiący się znajomością więcej niż 8 książek. Warto podkreślić, iż adepci polonistyki powinni odznaczać się również znajomością lektur poznanych podczas edukacji polonistycznej w szkole podstawowej, gimnazjum czy szkole średniej, które także mogły zostać uwzględnione w odpowiedzi na niniejsze pytanie.

Dociekając istoty czytelnictwa, ankietowani, w ramach potwierdzenia znajomości deklarowanej ilości książek, wypisywali tytuły utworów poznanych podczas edukacji szkolnej, studiów oraz z inicjatywy własnej. W przeważającej większości przypadków liczba podawanych tytułów zgadzała się z deklarowaną ilością znanych lektur.

Wśród utworów poznawanych podczas edukacji szkolnej w przeważającej większości pojawiały się dwie pozycje: *Poczwarka* Doroty Terakowskiej oraz *Oskar i Pani Róża* Erica-Emmanuela Schmitta (przy czym drugi tytuł może okazać się zaskakujący¹⁶). Rzadziej studenci wymieniali *Tajemniczy ogród* Frances Hodgson Burnett oraz *Katarynkę* Bolesława Prusa. Nieliczne osoby wskazywały również książkę pt. *Cela. Odpowiedź na zespół Downa* Anny Sobolewskiej. Co zaskakujące, pojawiały się również odpowiedzi, iż nie czytano lektur z motywem niepełnosprawności w czasie edukacji szkolnej. Niniejsze badanie ukazuje bardzo ubogą listę lektur poruszających problem niepełnosprawności, które omawia się w szkole.

Do utworów poznawanych podczas studiów należały pozycje: *Kto ukradł jutro, czyli dlaczego nie jest jak z obrazka?* Olgi Ptak, *Żeby umarło przede mną. Opowieści matek niepełnosprawnych dzieci* Jacka Hołuba oraz *Niegrzeczne. Historie dzieci z ADHD, autyzmem i zespołem Aspergera* tegoż autora. Należy jednak podkreślić, iż wymienione lektury zostały polecone studentom do przeczytania przed wypełnieniem niniejszej ankiety, co prowadzi do wniosku, że w czasie edukacji wyższej na studiach humanistycznych nie czyta się innych książek literackich o tej tematyce.

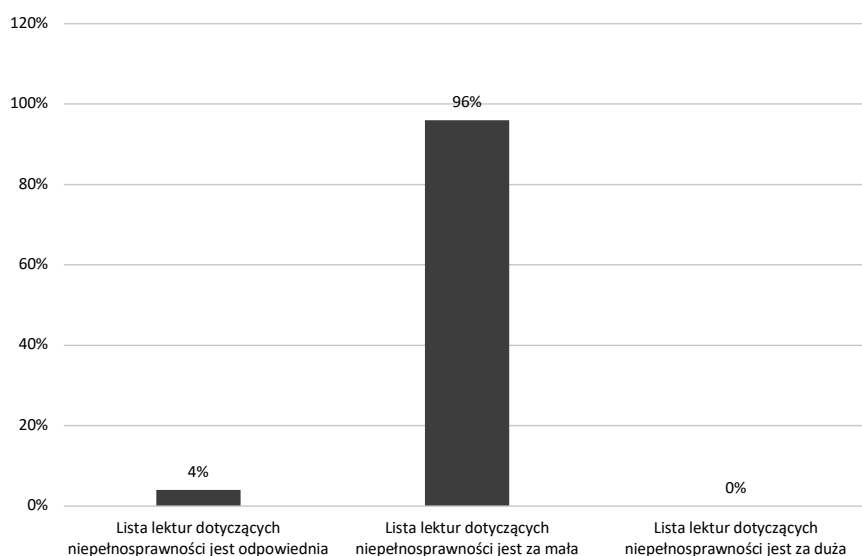
Najbardziej optymistycznie przedstawia się bogata lista lektur poznana przez respondentów ankiety z inicjatywy własnej. Wśród nich znajdziemy m.in.:

- Marek Dynowiak, *Zwyczajnie niezwykli. Obrazki o niepełnosprawności*,
- Beata Kotoro-Bianca, *Trudne tematy. Inność i różnorodność*,
- Jakub Małecki, *Świat ognia*,
- Paweł Polak, *Niepełni*,
- Nick Vujicic, *Bez rąk, bez nóg, bez ograniczeń*,
- Katarzyna Zychla, *Dziewczynka tańcząca z wiatrem*,
- Helena Keller, *Historia mojego życia*,
- Lidia Czyż, *Słodkie cytryny*,

¹⁶ Można przyjąć, iż studenci przez niepełnosprawność rozumieli problemy ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, w tym również chorego na nowotwór.

- R.J. Palacio, *Cud chłopak*,
- R.J. Palacio, *Biały ptak*,
- Per Nilsson, *Inny niż wszyscy*,
- Maciej Pieprznica, *Chce się żyć*,
- Anne Dauphine Julliand, *Ślady małych stóp na piasku*,
- Temple Grandin Margaret, *Byłam dzieckiem autystycznym*,
- Higashida Naoki, *Dlaczego podskakuję*.

W dalszej części ankiety studenci odpowiedzieli na pytanie: Czy uważa Pan/Pani, że w szkole czyta się wystarczającą ilość książek dotyczących niepełnosprawności? Wyniki przedstawiono na wykresie 4.

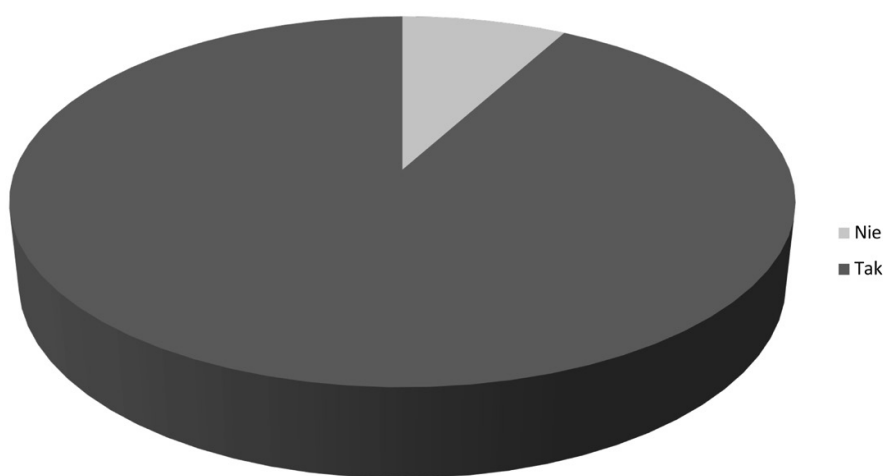
Wykres 4. Analiza czwartego pytania skierowanego do ankietowanych: Czy uważa Pan/Pani, że w szkole czyta się wystarczającą ilość książek dotyczących niepełnosprawności?

Źródło: badania własne.

Pytanie to uświadamia ogrom problemu związanego z czytelnością lektur z motywem niepełnosprawności podczas edukacji szkolnej. Blisko 100% ankietowanych uważa, że lista lektur dotycząca niepełnosprawności jest za mała. Dowodem są nieliczne pozycje literackie wymieniane w odpowiedzi na pytanie o lektury poznawane podczas edukacji szkolnej. W tym względzie poproszono ankietowanych o podanie propozycji książek dotyczących niepełnosprawności, które ich zdaniem powinny znaleźć się w kanonie lektur szkolnych. Są to następujące pozycje: *Kto ukradł jutro, czyli dlaczego nie jest jak z obrazka?* Olgi Ptak, *Święto ognia* Jakuba Małeckiego, *Trudne tematy. Inność i różnorodność* Beaty Kotoro-Biancy, *Żeby umarło przede mną. Opowieści matek niepełnosprawnych dzieci* Jacka Hołuba oraz *Niegrzeczne. Historie dzieci z ADHD, autyzmem i zespołem Aspergera* tegoż autora, *Zwyczajnie niezwykli* Marka Dynowiaka, *Cud chłopak* R.J. Palacio. Należy zaznaczyć, iż tylko nieliczne osoby wymieniały proponowane lektury, które warto umieścić w kanonie. Najczęściej jednak pojawiały się

odpowiedzi typu: „nie potrafię podać konkretnej pozycji, ale przydałyby się jakiegokolwiek uczące zwykłego człowieka empatii do osoby niepełnosprawnej”. Analizowane odpowiedzi na pytania zwracają uwagę na potrzebę zmian w kanonie, a przede wszystkim zwrócenie się ku lekturom uczącym empatii i pokazującym świat człowieka z niepełnosprawnością.

Badani studenci przed wypełnieniem ankiet zapoznawali się z lekturą pt. *Kto ukradł jutro, czyli dlaczego nie jest jak z obrazka?* Olgi Ptak, dyskutowali na temat tej książki na zajęciach i odpowiadali na szczegółowe pytania związane z jej tematyką. Jedno z nich dotyczyło kwestii, czy analizowany tekst powinien znaleźć się w kanonie lektur szkolnych; należało ponadto uzasadnić swoją odpowiedź. Wyniki przedstawia wykres 5.

Wykres 5. Analiza piątego pytania skierowanego do ankietowanych: Czy uważa Pan/Pani, że analizowany tekst powinien znaleźć się w kanonie lektur szkolnych?

Źródło: badania własne.

Wśród argumentów przemawiających za pojawieniem się niniejszej lektury w kanonie szkolnym znajdujemy m.in. wypowiedzi: „uczniowie mogliby lepiej zrozumieć, jak wygląda życie osoby niepełnosprawnej i zrozumieć wyobrażenie świata przez taką osobę”, „Język książki jest prosty, tekst spełniałby funkcję wychowawczą i uwrażliwiałby uczniów, pozwolił poznać istotę niepełnosprawności”, „uwrażliwia dzieci na krzywdę i potrzeby osób z niepełnosprawnościami, pokazuje świat, w którym żyją i uczy empatii”. Studenci zwracają również uwagę na potrzebę edukacji najmłodszych – „powinniśmy edukować dzieci od najmłodszych lat, aby potrafiły w pełni akceptować i rozumieć potrzeby i zachowania swoich niepełnosprawnych rówieśników. Dzięki temu znormalizujemy pojęcie niepełnosprawności w społeczeństwie” – przy czym podkreślają znaczenie opowieści Leona – „szczególnie wartościowa dla uczniów może być relacja Leona, ukazuje wspaniały sposób niepełnosprawność, której nie widać”. Z wypowiedzi respondentów wynika potrzeba kształcenia empatii w szkole na każdym poziomie edukacyjnym.

Opinie studentów dotyczące modelu czytania książki Olgi Ptak były jednak podzielone. Z racji ciągłego przeładowania kanonu i natłoku materiału zwrócono uwagę, iż proponowana lektura powinna być analizowana tylko pod kątem wybranych fragmentów (60%). Tego zdania są również osoby, które w poprzednim pytaniu były przeciwne umieszczeniu tego tekstu w kanonie lektur szkolnych. Druga część badanych natomiast, z powodu przystępnego języka (którego brakuje w kanonie), funkcji wychowawczej oraz nauki empatii, opowiada się za czytaniem lektury w całości (40%).

Wnioski

Analizowane wyniki badań wśród studentów polonistyki¹⁷, dotyczące czytelności książek zawierających motywy niepełnosprawności, dały możliwość poznania postawy studentów wobec umieszczenia w szkolnym kanonie lektur książek poświęconych zagadnieniu niepełnosprawności, w tym przede wszystkim utworu pt. *Kto ukradł jutro, czyli dlaczego nie jest jak z obrazka?* Olgi Ptak. Dodatkowo materiał zgromadzony w ankietach pozwolił odpowiedzieć na pytania szczegółowe postawione na wstępie niniejszych rozważań.

Znajomość książek dotyczących literackiego przedstawienia niepełnosprawności przez studentów polonistyki jest duża, co zostało szczególnie podkreślone podczas wymieniania utworów poznawanych z inicjatywy własnej. Ubogo przedstawia się natomiast lista lektur poznawanych podczas edukacji szkolnej i akademickiej. Ta kwestia nie jest jednak spowodowana zaniedbaniem studentów, lecz unaocznia znikomą ilość książek o tej tematyce w szkolnym i akademickim kanonie. Łączy się to z podkreślaną przez ankietowanych koniecznością umieszczenia pozycji dotyczących niepełnosprawności w szkolnym kanonie lektur. Stanowisko to jest zgodne z ówczesnie modną aksjologią¹⁸, która kładzie nacisk na nauczanie wartości i akceptację odmienności. W tym celu szczególnie pomocna może okazać się literatura mająca oddziaływanie terapeutyczne. Olga Ptak przyznaje wprost, że napisała tę książkę, ponieważ była wściekła, a praca nad nią stanowiła rodzaj autoterapii, po której dzisiaj może spojrzeć na pewne sprawy zupełnie inaczej. Zaznacza zarazem, że prowadzona przez nią narracja pozwalała jej wyrzucić z siebie złe emocje i miała wymiar terapeutyczny. Na podobną kwestię, czyli terapeutyczną moc literackiej narracji, zwraca uwagę Anna Nasiłowska w artykule pt. *Leczenie przez opowiadanie* opublikowanym w czasopiśmie „Teksty Drugie”. Autorka pod-

¹⁷ Przedstawione w niniejszym artykule wyniki badań nie są reprezentatywne dla szerszego grona studentów. Należy mieć świadomość, że ich powtórzenie wśród odmiennego spektrum respondentów mogłoby przynieść odmienne rezultaty. Uzyskane wyniki są natomiast refleksem sytuacji określonej w założeniach badawczych. Pogłębione badania będą kontynuowane w późniejszym terminie, a ich wnioski zostaną opisane w pracy doktorskiej autorki artykułu.

¹⁸ E. Pasterniak-Kobylecka, *O możliwościach edukacji aksjologicznej we współczesnej szkole*, „Prima Educatione” Zielona Góra 2018, s. 47–53.

kreśla ważną rolę prowadzenia narracji, która w opowieściach autobiograficznych może stać się kluczem do pozbycia się negatywnych emocji oraz akceptacji zaistniałej sytuacji¹⁹. Warto też zwrócić uwagę na termin biblioterapia czy literaturoterapia, czyli leczenie książką. Ma to podwójny wymiar, ponieważ może leczyć osobę prowadzącą narrację, ale także pomaga czytelnikowi. Zwraca się uwagę na to, że książka pozwala uświadomić odbiorcy, że nie jest on pierwszym ani jedynym człowiekiem, który ma problem, ukazuje rozwiązania problemu, pomaga zrozumieć motywy postępowania ludzi, uczy korzystać z doświadczeń innych, a także zachęca do realistycznego spojrzenia na swoją sytuację²⁰.

Wśród propozycji dotyczących utworów, które powinny znaleźć się w kanonie lektur szkolnych, pojawia się przede wszystkim książka Olgi Ptak *Kto ukradł jutro, czyli dlaczego nie jest jak z obrazka?*, która zdaniem większości ankietowanych powinna zostać omówiona we fragmentach. Warto jednak zwrócić uwagę na budowę tejże książki i zaproponować czytanie jej części na różnych etapach edukacyjnych (relację matki w szkole średniej, natomiast spojrzenie na świat autystycznego dziecka w szkole podstawowej), bowiem obie części prezentują wiele wartościowych aspektów edukacyjnych skierowanych do proponowanych grup wiekowych i doskonale się uzupełniają. Oprócz tego studenci podkreślają przede wszystkim, iż proponowana do lektury książka uczy empatii oraz walczy z funkcjonującymi w obiegu społecznym stereotypami na temat osób niepełnosprawnych oraz ich rodzin. Ankietowani wskazują również inne tytuły utworów poświęconych niepełnosprawności, które ich zdaniem mogłyby się znaleźć w kanonie lektur szkolnych; zostały one wspomniane powyżej. Należy zauważyć, iż są to książki przeczytane przez studentów z własnej inicjatywy, co dodatkowo stanowi ważny argument za umieszczeniem tego typu literatury w kanonie lektur szkolnych.

Prezentowane w niniejszym artykule wyniki badań mogą stanowić zachętę do kontynuowania rekonesansu podjętej problematyki, ponieważ nieznane są, na szerszą skalę, opinie studentów na temat potrzeby zmian w szkolnym kanonie lektur związanych z literaturą prezentującą zagadnienie niepełnosprawności. Bardziej pogłębione badania tych obszarów przyczyniłyby się do wykrycia trudności i wykrycia procesów ułatwiających ewentualną modyfikację szkolnego kanonu lektur. Takie zabiegi mogą być pierwszym krokiem do zmiany wśród młodzieży szkolnej świadomości związanej z postrzeganiem osób z niepełnosprawnością, a także do rozbudzenia i ukształtowania empatii.

Bibliografia

Literatura podmiotowa

Ptak O., *Kto ukradł jutro, czyli dlaczego nie jest jak z obrazka?* Poznań 2019.

¹⁹ A. Nasiłowska, *Leczenie przez opowiadanie*, „Teksty Drugie” (1), Kraków 2020, s. 7–10.

²⁰ Zob. W. Czerniani, H. Czerniani, K. Chatzipentidis, *Podstawy współczesnej biblioterapii. Podręcznik akademicki*, Wrocław 2017.

Literatura przedmiotowa

- Chałas K., *Wartości w programie wychowawczym szkoły służące integralnemu rozwojowi i wychowaniu ucznia*, Warszawa 2017.
- Czerniani W., Czerniani H., Chatzipentidis K., *Podstawy współczesnej biblioterapii. Podręcznik akademicki*, Wrocław 2017.
- Kabat M., *Wartości w zawodzie nauczyciela – wykorzystanie systemowej metody analizy pojęć wieloznacznych*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas, Pedagogika” 2017.
- Maj A., *Aksjologia pedagogiczna [w:] Encyklopedia aksjologii pedagogicznej*, red. K. Chałas, Radom 2016.
- Mariański J., *Świadomość moralna Polaków w procesie przemian – główne tendencje [w:] Style życia, wartości, obyczaje. Stare tematy, nowe spojrzenia*, red. A. Jawłowska, W. Pawlik, B. Fatyga, Warszawa 2012.
- Mazur E., *Kilka uwag o kanonie w edukacji polonistycznej*, „Kwartalnik Edukacyjny”, Rzeszów 2011, 1 (61).
- Mazur E., *Lektury licealistów. Kanon – badania – wnioski*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria Filologiczna, Dydaktyka” 7, red. A. Jakubowska-Ożóg, Z. Sibiga, Rzeszów 2012.
- Nalaskowski A., *Wielkie zatrzymanie. Co się stało z ludźmi?* Kraków 2020.
- Narbutowicz P., *Sprzedać książkę po okładce. Techniki perswazji na okładkach książek literackich wydawanych w Polsce*, Warszawa 2012.
- Nasiłowska A., *Leczenie przez opowiadanie*, „Teksty Drugie” (1), Kraków 2020.
- Nowak E., *Klasyka w szkole – o modelach pracy z utworami z kanonu literackiego [w:] Szkolne spotkania z literaturą*, red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2007.
- Ostrowska U., *Aksjologia pedagogiczna – subdyscyplina naukowa pedagogiki (in statu nascendi)*, „Roczniki Pedagogiczne” 2017, 9(2).
- Pasterniak-Kobyłecka E., *O możliwościach edukacji aksjologicznej we współczesnej szkole*, „Prima Educatione” 2018, 2.
- Pelczar W., *Zainteresowania czytelnicze studentów dziennikarstwa i anglistyki Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie*, „Media – Kultura – Komunikacja Społeczna” 2019, 1(12).
- Szymański M.J., *Młodość wobec wartości. Próba diagnozy*, Warszawa 2000.
- Uryga Z., *Gospodarze szkolnego kanonu lekturowego*, „Polonistyka” 2007, nr 8.

Who stole tomorrow, or why is it not like in the picture? Olga Ptak in the school canon of reading – based on the opinions of students

Abstract

The paper is a study on the readership of books devoted to the motives of disability among Polish philology students. The main goal of the research was to find out the opinions of the respondents on the inclusion in the school canon of readings devoted to the issue of disability, in particular the work entitled “Who stole tomorrow, or why is it not like in the picture?” by Olga Ptak. The paper also touches upon problems related to the issues of axiological competences among teachers, faced by increasing challenges in contemporary school. Further, it deals with empathy and the fight against stereotypes functioning in the social circulation about people with disabilities and their families.

Keywords: reading canon, axiology, reading, bibliotherapy, Olga Ptak, research

Beata Strzępek-Leśniak, magister filologii polskiej, absolwentka Uniwersytetu Rzeszowskiego, doktorantka Szkoły Doktorskiej w dyscyplinie naukowej literaturoznawstwo na tejże uczelni. Autorka artykułów i rozdziałów w monografiach, zawodowo związana ze szkołą w pracy nauczyciela. Jej zainteresowania naukowe koncentrują się wokół motywu niepełnosprawności w literaturze oraz dydaktyki literatury i języka polskiego, zwłaszcza w edukacji uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych.